

VŠĮ Romų visuomenės centras

Pilietinės visuomenės stebėsenos ataskaita dėl nacionalinės romų integracijos strategijos įgyvendinimo Lietuvoje

Dėmesys skiriamas struktūrinėms ir horizontaliosioms prielaidoms, skirtoms sėkmingai įgyvendinti strategiją

2018 m. gegužės

VŠĮ Romų visuomenės centras

Pilietinės visuomenės stebėsenos ataskaita dėl nacionalinės romų integracijos strategijos įgyvendinimo Lietuvoje

Dėmesys skiriamas struktūrinėms ir horizontaliosioms prielaidoms, skirtoms sėkmingai įgyvendinti strategiją

2018 m. gegužės

Ataskaitą parengė VŠĮ „Romų visuomenės centras“.

Ataskaita parengta kaip Romų pilietinės stebėsenos bandomojo projekto „Romų pilietinės visuomenės gebėjimų ugdymas ir jų dalyvavimo, vykdant romų integracijos nacionalinių strategijų stebėseną stiprinimas“ dalis. Bandomąjį projektą vykdo Europos Komisijos Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinis direktoratas. Jį koordinuoja Vidurio Europos universiteto Politikos studijų centras (toliau – VEU PSC), bendradarbiaudamas su Europos romų vietos organizacijų tinklu (toliau - ERVO tinklu), Europos romų teisių centru (ERTC), Fundación Secretariado Gitano (FSG) ir Romų švietimo fondu (toliau - RŠF), o projekto įgyvendinime dalyvauja apie 90 nevyriausybinų organizacijų ir ekspertų iš 27 valstybių-narių.

Nors Romų pilietinės stebėsenos bandomąjį projektą, kurio dalį sudaro parengta ataskaita, koordinuoja VEU, ataskaitoje pateiktos autoriaus išvados nebūtinai atskleidžia VEU nuomonę. VEU negali būti laikomas atsakingu už bet kokią jame esančios informacijos panaudojimą.

TURINYS

SANTRAUKA	8
ĮVADAS	9
VALDYMAS IR BENDROJI POLITINĖ STRUKTŪRA	10
Romų įtraukties problemos integravimas į ministerijų ir kitų nacionalinio lygmens valdžios institucijų veiklą	10
Didesnių galių suteikimo romų tautybės žmonėms ir jų dalyvavimo skatinimas	11
Didžiausią biudžetą turinčių programų efektyvumo garantijos	11
Politikos sritis ir priemonės, skirtos konkretiems romų moterų, vaikų ir jaunimo poreikiams patenkinti	12
KOVA SU DISKRIMINACIJA	13
Rasių lygybės direktyva	13
Švietimo ir gyvenamosios vietos segregacija	13
Gyvenamosios vietos segregacija	13
Diskriminuojantis policijos elgesys, prokurorų ar teismų nusižengimai	14
KOVA SU ROMAFOBIJA	15
Institucinė struktūra, skirta kovoti su diskriminacija ir romafobija	15
REKOMENDACIJOS	17
LITERATŪROS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	18

SANTRAUKA

Šiuo metu NRIS (Nacionalinė romų integracijos strategija) yra parengta, tačiau praktiškai veikia netinkamai. Pagrindinės priežastys yra politinės valios stoka, vertinant sudėtingą romų bendruomenės padėtį, taip pat nepakankama įtaka ir ganėtinai mažas romų organizacijų, kurios galėtų reikalauti veiksmingesnio NRIS įgyvendinimo, skaičius. Valdžios institucijų taikomos priemonės paprastai yra švelnios, o tai, kartu su minėtais veiksniais, lemia šių priemonių taikymo neveiksmingumą.

Viena iš kitų NRIS (bei kitos politikos priemonių, skirtų skatinti romų įtrauktį) įgyvendinimo problemų yra valstybinių institucijų ir savivaldybių, kurios atlieka didžiausią vaidmenį, sprendžiant būtent būsto aprūpinimo ir švietimo klausimus, bendradarbiavimo stoka.

Nors strategija ženkliai pagerino situaciją užimtumo ir švietimo srityse (išsamų paaiškinimą rasite žemiau), ji iki šiol nepajėgia išspręsti aktualiausių romų bendruomenės problemų, susijusių su neteisėtu būstu ir nuolatiniais priverstiniais iškeldinimais, nepateikiant alternatyvaus finansavimo. Toliau aptariamos šios ir kelios kitos sritys, kurios nėra nagrinėjamos, nes priklauso savivaldybių, kurioms trūksta politinės valios ir pajėgumų spręsti šias problemas kompetencijai.

Valdymas ir bendroji politinė struktūra

Svarstant romų įtraukties problemos integravimą nacionaliniu lygmeniu, ši įtrauktis vykdoma tik konsultacijų ir vėlesnių romų bendruomenės dalyvavimu konkrečiuose (ribotos trukmės) projektuose būdu. Šiuo metu nei vienoje svarbioje valdymo struktūroje nėra pagal ilgalaikę darbo sutartį įdarbintų romų. Nėra romų atstovų ir išrinktose valdžios institucijose.

Kova su diskriminacija

Daugelyje šalių, kuriose gyvena didelis kiekis romų tautybės gyventojų, viena iš pagrindinių problemų yra mokyklų segregacija, o Lietuvoje reikėtų svarstyti ankstyvo pasitraukimo iš ugdymo įstaigų atvejus. Buvo atlikti keli tyrimai, susiję su šiuo klausimu, siekiant nustatyti šios problemos sprendimo būdus. Tačiau šių priemonių įgyvendinimas taip pat galėtų būti veiksmingesnis.

Kita aktuali Lietuvos romų bendruomenės problema yra netinkamas policijos pareigūnų elgesys. Nėra nustatytos jokios politinės priemonės, galinčios padėti spręsti šią problemą, ir kol kas nėra imamasi jokių veiksmų, kurie galėtų užtikrinti romų bendruomenės pasitikėjimą pranešimais apie tokius atvejus.

Kova su romafobija

Šiuo metu pagrindinė institucija, koordinuojanti kovą su romafobija nacionaliniu lygmeniu, yra Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba; tačiau romų bendruomenės atstovai retai kreipiasi į šią instituciją, kaip ir į Seimo kontrolierių įstaigą.

2017 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija priėmė Kovos su diskriminacija skatinimo 2017-2019 m. Veiksmų planą. Jame nėra nurodytos kovos su romafobija priemonės, nors jos būtų naudingos ir galėtų pagerinti bendrą situaciją.

ĮVADAS

Remiantis 2011 m. atliktu gyventojų ir būstų surašymu, šalyje gyveno 2153 romai. Nuo 1989 m. romų skaičius šalyje palaipsniui mažėja. 1989 m. Lietuvoje gyveno 2719 romų, o 2001 m. - 2571.

2011 m. duomenimis, 81 proc. romų mažumos gyveno miestuose, 19 proc. - kaimo vietovėse. Daugumą romų gyveno Vilniuje (38 proc. arba 814 individų), Kaune (23 proc. arba 482 individai), Šiauliuose (11 proc. arba 224 individai), Marijampolėje (10 proc. arba 214 individų) ir Panevėžyje (7 proc., arba 145 individai). Dauguma (93 proc. romų) turi Lietuvos pilietybę, 2,3 proc. - Rusijos Federacijos pilietybę, o likę 2,6 proc. yra kitų šalių piliečiai arba asmenys be pilietybės.

Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria bendruomenė, yra tinkamo ir prieinamo būsto trūkumas (ypač tai aktualu Vilniuje), didelis anksti mokyklą paliekančių asmenų skaičius bei mažesnės galimybės vaikams gauti kokybišką išsilavinimą, žemas užimtumo lygis ir daugumos gyventojų bendras neigiamas požiūris į romus, dėl kurio kyla įvairiausių problemų - nuo nepalankios vaikams atmosferos mokyklose iki neapykantos nusikaltimų.

Kadangi romų tautybės gyventojų Lietuvoje nėra daug, valdžios institucijos dažnai pasitelkė šį faktą, siekiant pateisinti taikomų priemonių, skirtų pagerinti esminę šios bendruomenės padėtį, stoką. Dėl politinės valios trūkumo, kartu su visuomenėje giliai įsišaknijusiais stereotipais ir negatyviu požiūriu į romus, situacija švietimo, būsto aprūpinimo ir užimtumo srityse blogėjo. Po to, kai Lietuva prisijungė prie ES, ir, ypač, tada, kai priėmė Europos Komisijos 2011 m. Komunikatą dėl nacionalinių romų integracijos strategijų (NRIS), romų padėties gerinimo klausimas buvo įtrauktas į politinę darbotvarkę.

Šiuo metu Lietuvoje veikia šios romų organizacijos: viešoji įstaiga „Romų visuomenės centras“, Lietuvos čigonų bendrija "Čigonų laužas", Lietuvos romų bendruomenė, Romų integracijos namai, Romų integracijos centras, Lietuvos čigonų bendrijos "Čigonų laužas" Šalčininkų skyrius.

Pirmasis dokumentas, priimtas kaip atsakas į Europos Komisijos Komunikatą dėl nacionalinių romų integracijos strategijų, buvo Kultūros ministerijos 2012-2014 m. priimtas Veiksmų planas. Vėliau, remiantis šiuo dokumentu, buvo parengtas Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015-2020 m. Veiksmų planas, kurį koordinuoja Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų departamentas.

Šioje analizėje pateikta pagrindinių politikos sričių, aktualių romų bendruomenei Lietuvoje, apžvalga. Visų pirma joje nagrinėjama Lietuvos Respublikos parengta nacionalinė strategija, kaip atsakas į Europos Komisijos Komunikatą. Po to, kai buvo surinkta pagrindinės analizės medžiaga, buvo aptiktos informacijos spragos. Siekiant jas užpildyti, buvo organizuoti keli neoficialūs pokalbiai su NVO darbuotojais ir su Tautinių mažumų departamento atstovais.

Ši ataskaita pagrįsta kelių informacijos šaltinių analize, iš kurių svarbiausi buvo jau vykdomi tyrimai, teisės aktai, ataskaitos ir komentarai, pateikti pilietinės visuomenės (VŠĮ „Romų visuomenės centro“, kitų žmogaus teisių ir Romų organizacijų Lietuvoje) pastarųjų metų laikotarpiu.

VALDYMAS IR BENDROJI POLITINĖ STRUKTŪRA

Romų įtraukties problemos integravimas į ministerijų ir kitų nacionalinio lygmens valdžios institucijų veiklą

Pagrindinis romų kontaktinis centras Lietuvos Respublikos vyriausybėje yra Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Departamentas turėtų palaikyti ryšius ir koordinuoti visas romams aktualias politikos sritis su kitomis atitinkamomis ministerijomis, savivaldybėmis ir įstaigomis.

Departamentas taip pat kasmet perka švietimo, socialines ir kultūros plėtros paslaugas, kurias teikia mokytojai, mokytojų padėjėjai, tarpkultūriniai tarpininkai ir kiti „Romų visuomenės centro“ administracijos darbuotojai. Centras siūlo romų bendruomenei paslaugas Kirtimuose ir kitose vietovėse. Pavyzdžiui, Centre vyksta pasiruošimo kalbos ir pilietybės egzaminui kursai, vairavimo kursai, vaikų užklausinės veiklos užsiėmimai.

Siekiant užtikrinti romų tautinės mažumos integraciją į Lietuvos visuomenę, Departamentas koordinuoja Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015-2020 m. Veiksmų planą.¹ Veiksmų plano priemonės įgyvendina: Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Švietimo plėtros centras, Nacionalinis specialiųjų poreikių švietimo ir psichologijos centras, Švietimo aprūpinimo centras, Lietuvos Neformaliojo jaunimo švietimo centras, Lietuvos vaikų ir jaunimo centras, pirminės sveikatos priežiūros įstaigos, Lietuvos darbo birža, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Vilniaus miesto savivaldybė, kitos Lietuvos savivaldybės, viešoji įstaiga „Romų visuomenės centras“ kartu su Lietuvos čigonų bendrija "Čigonų laužas", Lietuvos romų bendruomene, Romų integracijos namais, Romų integracijos centru, Lietuvos čigonų bendrijos "Čigonų laužas" Šalčininkų skyriumi.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, įvairių Veiksmų plano dalių įgyvendinimą koordinuoja Tautinių mažumų departamentas. Departamentas reguliariai organizuoja konsultacijas su suinteresuotais subjektais dėl aktualių teminių klausimų. Pavyzdžiui, norint koordinuoti romų nevyriausybinių organizacijų vykdomą užimtumo projektą, nustatytas konsultacijų procesas, kuriame dalyvauja ne tik nevyriausybines organizacijos, bet ir Darbo ministerijos, savivaldybių, darbo biržos ir kt. institucijų atstovai. Panašios procedūros vyksta ir kitose teminėse srityse. Šio koordinavimo iššūkis - dalyvaujančių institucijų įvairovė ir tikėjimasis politinės valios iš suinteresuotų subjektų, nes Departamentas negali imtis jokių griežtesnių priemonių, jei kiti suinteresuoti subjektai neskuba įgyvendinti savo veiksmų dalies.

Per 2012-2014 m. Veiksmų plano pirmosios versijos rengimo procesą pilietinės visuomenės organizacijos išreiškė nepasitenkinimą dėl pirminių konsultacijų stokos ir plane pateiktų išsamesnių priemonių trūkumo. Atsižvelgdamas į šiuos atsiliepimus, Departamentas užtikrino šių organizacijų dalyvavimą, rengiant ir įgyvendinant dabartinį (2015-2020 m.) Veiksmų planą.

Šiuo metu romų bendruomenė dalyvauja veiksmų planų rengime tik reguliariai organizuojamų konsultacijų metu, dažniausiai per pagrindines romų vadovaujamas organizacijas. Toks dalyvavimas formuojant atitinkamas politines priemones yra nepakankamas, nes nei vietos, nei valstybinėse institucijose dirbančių romų nėra. Vienintelis romų bendruomenei prieinamas būdas daryti įtaką šioms politinėms priemonėms yra konsultacijos ir terminuotos tarpininkavimo sutartys.²

---

¹ Rengiant Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2015-2020 m. veiksmų planą, Tautinių mažumų departamentas buvo Kultūros ministerijos dalis. Vėliau jis buvo restruktūrizuotas ir tapo tiesiogiai pavaldus Lietuvos Respublikos Vyriausybei.

² Daugiau informacijos apie tarpininkų programą rasite: <http://www.romuplatforma.lt/en/about-project/>

Papildoma Tautinių mažumų departamento veikla, siekiant užtikrinti romų bendruomenės įtaką, įgyvendinant NRIS, yra šiuo metu vykdomas „Romų platformos“ projektas. Pagal šį projektą penki romų tarpininkai dirba skirtingose savivaldybėse ir kas mėnesį susitinka su valdžios institucijų atstovais, siekdami išreikšti savo rūpesčius ir pasiūlymus.

Didesnių galių suteikimo romų tautybės žmonėms ir jų dalyvavimo skatinimas

Lietuvoje romų judėjimas už savo teises gali būti apibūdinamas kaip mažiau efektyvus, lyginant su kitomis šalimis, kur gyvena daugiau romų tautybės žmonių. Viena iš priežasčių yra kritinės masės trūkumas: mažas gyventojų skaičius, valdžios institucijos yra mažiau suinteresuotos gauti bendruomenės pritarimą ir užtikrinti jos paramą rinkimuose.

Kita priežastis galėtų būti romų lyderių ir valdžios institucijų arba romų lyderių ir romų bendruomenės narių bendradarbiavimo stoka. Šiuo metu vyriausybės kuruojamų tarpininkų ir padėjėjų programa („Romų platforma 2“) sprendžia šį klausimą, suteikiant penkiems romų tarpininkams daugiau teisių dirbti su savivaldybe ir vystant jų gebėjimus.³ Vis dėlto galima pastebėti teigiamus šios situacijos pokyčius, nes atsiranda vis daugiau išsilavinusių ir ambicingų romų bendruomenės atstovų, kurie yra motyvuoti tiek skirti savo laiką, tiek ir atstovauti bendruomenės interesams.

Iniciatyvų iš „apačios“ rodoma nedaug, ir jos turi mažiau tikimybės gauti finansinę ar politinę paramą, nei tos, kurias siūlo pati Vyriausybė, arba pripažinti lyderiai ir organizacijos. Pavyzdžiui, nepakankamas išsilavinimas ar formalios kvalifikacijos stoka (dažniausiai pasitaikiančios romų problemos Lietuvoje) dažnai trukdo jiems dalyvauti programose dėl griežtų, taikomų ilgalaikiams užimtumo projektams, reikalavimų.

Didžiausią biudžetą turinčių programų efektyvumo garantijos

Dėl ganėtinai mažo romų tautybės gyventojų skaičiaus Lietuvoje, integruotos nacionalinės ar vietos programos menkai keičia šios bendruomenės padėtį. Tiek šiuo metu, tiek praeityje buvo vykdomos romams skirtos, santykinai didelio biudžeto programos užimtumo ir švietimo srityse. Pavyzdžiui, paskutiniame Romų integracijos strategijos biudžete numatyta kasmet skirti 40 000 eurų švietimo veiklai, 60 000 eurų – tarpininkavimo veiklai. Apie likusios biudžeto dalies paskirstymą galima rasti informacijos Tautinių mažumų departamento interneto svetainėje.⁴

Kaip vieną iš veikiančių, romams skirtų politinių priemonių, galima paminėti užimtumo projektą „Atsigręžk į romus“,⁵ kurį 2009-2012 m. vykdė JTVP Lietuva (Jungtinių Tautų vystymo programa Lietuvoje). Projekto metu buvo įdarbinti 37 romų kilmės asmenys.

Šiuo metu, kaip Veiksmų plano dalis, vykdomas dar didesnis užimtumo projektas. Projekto pavadinimas „Dirbkime kartu su romais – naujos darbo galimybės ir iššūkiai“. Jame dalyvauja šešios romų organizacijos, teikiančios romų bendruomenei integracijos į darbo rinką paslaugas visoje šalyje. Projektas apima mentorystę, mokymus darbo vietoje, tarpininkavimą įdarbinimo srityje ir paramą verslui.

Atvirkščiai, neefektyvios integruotos politinės priemonės pavyzdžiu galėtų būti situacija būsto aprūpinimo srityje, kuri šiuo metu yra viena iš labiausiai problematiškų romų bendruomenei sričių visoje Lietuvoje ir konkrečiai Vilniuje. Integruotos programos (pvz., kreipimosi dėl socialinio būsto skyrimo procedūra) neleidžia romams pozityviai išsiskirti iš daugumos gyventojų. Pozityvios diskriminacijos priemonių stoka lemia, kad kenčiančių nuo netinkamų gyvenimo sąlygų romų dalis yra daug didesnė (68 proc.) nei daugumos

³ Daugiau informacijos apie šią programą rasite: <http://www.romuplatforma.lt/>

⁴ Šiuo metu informacija apie biudžetą lietuvių kalba pasiekama adresu: <http://www.romuplatforma.lt/departamento-veikla-romu-integracijos-srityje/>

⁵ Šiuo projekto aprašymą rasite: <http://sopa.lt/2012/05/05/atsigręzk-i-romus-inovatyvios-romu-dalyvavimo-darbo-rinkoje-priemones/>

gyventojų (19 proc.).⁶

Politikos sritis ir priemonės, skirtos konkrečioms romų moterų, vaikų ir jaunimo poreikiams patenkinti

Lietuvos romų grupėje yra šiek tiek labiau vyraujanti moterų dalis. 30 metų ir vyresnių romų grupėje pasitaiko žymesnių lyties pasiskirstymo skirtumų: čia moterys sudaro 57 proc., kai vyrai - 43 proc. visų Lietuvos romų.⁷

Užregistruoti skirtumai tarp romų moterų bei vyrų ir švietimo srityje, tačiau jie nėra labai reikšmingi - šiek tiek didesnis neraštingų ir žemesnio išsilavinimo lygio (skirtumas - 1 proc.), arba tik pradinį išsilavinimą (skirtumas - 3 proc.) turinčių moterų skaičius, šiek tiek didesnis pagrindinį išsilavinimą įgyjusių vyrų skaičius (skirtumas - 4 proc.).⁸

Dabartine romų integracijos strategija siekiama pagerinti romų moterų galimybes dalyvauti viešajame gyvenime. Strategija numato specialų biudžetą, skirtą suteikti moterims galių užsiimti veikla, tokia kaip projektai ir mokymai.⁹

Vykdamas Veiksmų planą, Tautinių mažumų departamentas daug dėmesio skyrė romų tautybės moterų įgalinimui, organizuodamas moterims seminarus ir mokymus bei nuolat skatindamas lyčių pusiausvyrą visose veiklos srityse.

---

⁶ Sociologiniai tyrimai "Romų tautybės asmenų padėtis lyginant su kitais šalies gyventojais" (2015). VŠĮ "Diversity Development Group"

⁷ Statistikos departamentas (2013). Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą. Vilnius: Statistikos departamentas.

⁸ Petrušauskaitė V. 2014. (Ne)lygios galimybės švietime: ankstyvo romų vaikų pasitraukimo iš ugdymo sistemos Vilniaus mieste analizė. //Etniškumo studijos 2014/1, Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

⁹ Lietuvos nacionalinė romų integracijos strategija 2015-2020 m.

KOVA SU DISKRIMINACIJA

Rasių lygybės direktyva

Autoriui nežinoma apie konkrečias su romų tautybės asmenimis susijusias bylas, pateiktas teismui, remiantis Rasių lygybės direktyva.

Švietimo ir gyvenamosios vietos segregacija

Dėl nedidelio romų skaičiaus Lietuvoje išsilavinimo segregacijos problema yra mažiau aktuali nei kitose Europos šalyse. Romų moksleiviai paprastai mokosi bendrojo lavinimo mokyklose ir klasėse, nors praeityje buvo atvejų, kai atskiros klasės buvo sudarytos tik iš etninių romų tautybės moksleivių.¹⁰

Sudėtingesnė problema švietimo srityje buvo pakankamai aukštas ankstyvo romų moksleivių pasitraukimo iš mokyklos lygis ir negalėjimas prisitaikyti mokykloje dėl įvairių veiksnių: mokytojų, bendraklasių ir (arba) jų tėvų rasistinio ar priešiško požiūrio, nepakankamo ikimokyklinio pasirengimo ir sunkumų kalbant lietuvių (ar rusų kalba, lankant rusakalbių mokyklas) kalba romams, kurių gimtoji kalba yra rumunų.

Šie klausimai buvo ir vis dar yra sprendžiami, pasitelkus įvairias vyriausybės ir pilietinės visuomenės priemones. Siekiant kovoti su priešišku, buvo įdarbinti tarpininkai, skirti palengvinti mokytojų, bendraklasių ir romų tautybės mokinių bendravimą. Pilietinė visuomenė pastebėjo teigiamus pokyčius dėl tarpininkų veiklos, tačiau pažymėtina, kad valstybės finansuojamos programos nepakanka, kad būtų pasiekti apčiuopiami rezultatai, ir reikėtų įtraukti daugiau pastoviai dirbančių tarpininkų, siekiant pagerinti anksti paliekančiųjų mokyklą skaičiaus mažinimo rodiklius.

Ypatingas dėmesys skiriamas ikimokyklinio ugdymo programoms ir užklasinei veiklai, siekiant panaikinti atotrūkį tarp romų ir ne romų tautybės moksleivių. Vaikų veiklos centrus finansuoja privatūs ar viešieji fondai. Remiantis 2015 m. duomenimis, 33 proc. romų tautybės vaikų lanko vaikų dienos priežiūros ar vaikų užimtumo centrus.

2001-2015 m. pastebimai pasikeitė etninių romų išsilavinimas, galimai dėl nuoseklesnių NRIS taikomų priemonių. Palyginti su 2001 m. duomenimis, neraštingumo ir nebaigto pradinio išsilavinimo lygis šioje amžiaus grupėje sumažėjo 39 procentais (2001 m. - 47 procentais, 2011 m. - 11 procentų, 2015 m. - 8 procentais), turinčių pagrindinį išsilavinimą asmenų skaičius padidėjo nuo 7 iki 27 procentų. 2011 m. romų tautybės vaikų (10-19 metų) išsilavinimo rodikliai jų bendraamžių vaikų grupėje visoje Lietuvoje akivaizdžiai skiriasi tik vidurinio išsilavinimo grupėje, o neraštingumo, pradinio ir pagrindinio išsilavinimo rodikliai skyrėsi tik 1-5 proc. (2001 m. skirtumas siekė 11-36 proc.).¹¹

Gyvenamosios vietos segregacija

Lietuvoje romų bendruomenės dalis susiduria su segregacija pagal gyvenamąją vietą. Pavyzdžiui, pagrindinė gyvenvietė Kirtimuose yra aiškiai atskirtos kaimynystės pavyzdys, ir valdžios institucijos mažai ką nuveikė, siekiant panaikinti šią atskirtį. Gyvenvietė yra įsikūrusi pramoninėje zonoje, į pietus nuo Vilniaus, todėl gyventojų kelionė į miesto centrą reikalauja nemažai laiko ir piniginių sąnaudų.

Nors tai nėra vienintelis žemo užimtumo lygio ir didelio anksti pasitraukusiųjų iš mokyklos asmenų skaičiaus paaiškinimas, romų lokacijos vieta atlieka pakankamai svarbų vaidmenį. Remiantis naujausia romų padėties Lietuvoje analize, romų gyvenimo sąlygos vidutiniškai yra blogesnės nei kitų piliečių. Nepakankama galimybė naudotis tokiais patogumais, kaip

---

¹⁰ Eglė Kristina Kučinskaitė. (be datos) Tamsoje: romų atskyrimas Lietuvoje. ERTC. Pasiekama: <http://www.errc.org/roma-rights-journal/in-the-dark-segregating-roma-in-lithuania>

¹¹ <http://www.romuplatforma.lt/en/education/>

karštas vanduo (49 proc., šalies vidurkis yra 25 proc.), tualetas su vandens nuleidimo sistema, dušas (49 proc., šalies vidurkis - 24 proc.), dujos ir elektra, nors ir nežymiai pagerėjo nuo 2001 m.,¹² tačiau 2011 m.¹³ tebėra gerokai mažesnė už šalies vidurkį.

Diskriminuojantis policijos elgesys, prokurorų ar teismų nusižengimai

VŠĮ „Romų visuomenės centras“ tai - organizacija, kasdien dirbanti su romų bendruomenės nariais ir faktiškai įsikūrusi didžiausioje Vilniaus romų gyvenvietėje, Kirtimuose, pateikia daugybę diskriminuojančio policijos elgesio atvejų. Tuo pačiu metu tik nedaugelis iš šių atvejų yra tinkamai pranešami dėl romų nepasitikėjimo (dažnai pagrįsto) teisėsaugos institucijomis.

Romų bendruomenės, o, ypač, jos gyvenvietės Vilniuje, nariai yra nuolat įtariami narkotikų platinimu, ir policija dažnai juos vertina kaip nusikaltėlius dar neprasidėjus jokiam teismo procesui. Tokie atvejai yra gerai žinomi dirbančioms su bendruomene organizacijoms, tačiau jie vis dar nėra dokumentuojami, todėl statistika nėra prieinama.

Pilietinės visuomenės organizacijoms nežinoma apie kokias nors drausmines priemones, kurios būtų taikytos prieš policiją dėl netinkamo elgesio su romų bendruomenės nariais.

---

¹² Ankstesnė ataskaita pasiekama adresu:
<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=8977&langId=en>

¹³ Lietuvos statistikos departamentas. 2013 m. birželio 28 d. Būstas ir jo savybės. 2011 m. Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas.

KOVA SU ROMAFOBIIJA

Institucinė struktūra, skirta kovoti su diskriminacija ir romafobija

Remiantis naujausiais turimais 2015 m. Lietuvos etninių tyrimų instituto duomenimis, romai išlieka labiausiai nemėgstama etnine grupe šalyje, kur 66 proc. gyventojų teigia, kad nenorėtų turėti savo kaimynų romų. Tokia stebėseną vykdoma nuo 2005 m., ir jos rezultatai išlieka stabilūs per pastaruosius 10 metų.¹⁴

Šiuo metu pagrindinė veikianti institucija, vyriausybės įsteigta kovai su romafobija, yra Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba tiria skundus, savo iniciatyva atlieka tyrimus; vykdo nepriklausomus tyrimus, susijusius su diskriminacijos atvejais, taip pat atlieka nepriklausomas apklausas dėl diskriminavimo padėties, pateikia išvadas ir rekomendacijas visais su diskriminacija susijusiais klausimais; vykdo prevencinę ir švietimo veiklą, užtikrinant visiems lygias galimybes.

Kontrolieriaus darbas nėra skirtas konkrečiai romų mažumai, bet visiems piliečiams, kurių teisės yra pažeidžiamos, įskaitant tautinių mažumų, diskriminuojamų pagal lytį ir kitų pažeidžiamų grupių atstovus. Kontrolierius veikia nacionaliniu lygmeniu, ir šiuo metu nėra jokių iniciatyvų ar panašių programų, vykdomų vietos ar regiono lygmeniu.

Kai skundą dėl etninės diskriminacijos ar romafobijos pateikia asmuo, kuris paprastai nevykdo šios procedūros vienas, bet atstovaudamas Žmogaus teisių ar Romų organizaciją arba jos remiamas, problemos aprašymas suteikia aiškią informaciją apie pareiškėjo tautybę. Skundo formą galima rasti Lygių galimybių kontrolieriaus tinklalapyje.¹⁵

Tokio skundo nagrinėjimo pavyzdžiu galėtų būti 2016 m. atliktas tyrimas, kai vietos turizmo agentūra pasiūlė ekskursiją į Vilniaus Kirtimų rajone įsikūrusią romų gyvenvietę. Ekskursijos aprašymas akivaizdžiai apibūdino romų bendruomenę kaip pavojingą ir menkavertiškesnę už kitus gyventojus. Kontrolieriaus sprendimas šioje konkrečioje byloje bylojo, kad turizmo agentūra pažeidė lygių teisių įstatymą ir ekskursijos aprašymas turi būti pakeistas. Aprašymas buvo pakeistas, remiantis teismo sprendimu.¹⁶

Vis dėlto romų bendruomenė tinkamai nesinaudoja apskundimo procesu. 2011 m. buvo pateiktas tik vienas skundas, o per kitus metus skundų skaičius lėtai augo iki penkių pateiktų 2016 m. skundų, remiantis Kontrolieriaus tarnybos metinės ataskaitos¹⁷ duomenimis.

Šiuo metu romai dalyvauja viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų veikloje tik organizuotų konsultacijų metu (valdžios institucijų rengiami susitikimai, kuriuose kviečiama dalyvauti ir pareikšti savo nuomonę pilietinė visuomenė ir aktyvistai) ir pasitelkus laikinąsias tarpininkavimo sutartis. Paskirtasis tarpininkas yra atsakingas už geresnį vietos bei centrinės valdžios ir romų bendruomenės bendradarbiavimą. Remiantis turimais pilietinės visuomenės organizacijų duomenimis, šiuo metu nėra romų, dirbančių prokuratūroje ar teismuose. Policijoje įdarbintų romų, jei tokių yra, skaičius nėra reikšmingas.

Informuotumo didinimo programos apie romafobiją ir stereotipus paprastai skirtos plačiajai visuomenei, o ne viešajam valdymui ar tarnyboms, policijai bei teismams. Tačiau šiuo metu

---

¹⁴ Petrušauskaitė V. 2014. (Ne)lygios galimybės švietime: ankstyvo romų vaikų pasitraukimo iš ugdymo sistemos Vilniaus mieste analizė. //Etniškumo studijos 2014/1, Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

¹⁵ Skundo formą pasiekama adresu: <http://www.lygybe.lt/lt/e-skundas>

¹⁶ Daugiau informacijos apie išvykos projektą ir bylą rasite: <http://manoteises.lt/straipsnis/ekskursijos-potabora-aprasymas-skatina-netolerancija-romu-bendruomenes-atzvilgiu/>

¹⁷ Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus 2016 m. veiklos ataskaita.

Tautinių mažumų departamentas antrosios „Romų platformos“ programos dalies įgyvendinimo metu ketina daugiau laiko skirti viešosios tarnybos ir romų bendruomenės dialogo užmezgimui, paskirdamas tarpininkus.¹⁸ Tuo pačiu metu dabartinėje Romų integracijos strategijoje nebuvo paminėtos jokios programos, skirtos konkrečioms valstybės institucijoms.

---

¹⁸ Daugiau informacijos apie tarpininkų programą rasite: <http://www.romuplatforma.lt/en/about-project/>

REKOMENDACIJOS

Valdymas ir bendroji politinė struktūra

- Vykdyti nuolatinį institucijų dialogą ir konsultacijas su romų bendruomene, užtikrinti atitinkamos institucijos, šiuo metu Tautinių mažumų departamento, paramą, rengiant visas su romų bendruomene susijusias politines priemones (priešingai nei šiuo metu vykdomi *ad hoc* konsultavimo procesai).
- Taikyti griežtas priemones, ypatingai, būsto aprūpinimo ir švietimo srityse (aiškiai priskiriant šias užduotis atitinkamoms švietimo ir savivaldybių institucijoms), kartu su švelniomis priemonėmis, siekiant užtikrinti Nacionalinės romų integracijos strategijos įgyvendinimą. Tokių priemonių pavyzdžiu galėtų būti nuolatinis tarpininkų įdarbinimas ir aiški būsto aprūpinimo problemos sprendimo strategija Vilniuje.

Kova su diskriminacija

- Aiškūs Švietimo ministerijos ir savivaldybių (atsakingų už mokyklas) įsipareigojimai užtikrinti švietimo sektoriuje veikiančių tarpininkų nuoseklų (o ne trumpalaikį) įdarbinimą, leidžiantį įdarbintiems žmonėms užmegzti geresnius santykius savo darbo vietoje ir nuolat tobulinti savo veiklą.
- Pradėti nepriklausomą policijos netinkamo elgesio atvejų tyrimą ir taikyti policijos pareigūnams drausmines priemones už netinkamą elgesį su romų bendruomenės nariais.

Kova su romafobija

- Specialios kovos su romafobija programos priemonės, skirtos viešosioms institucijoms, teismams, vietinėms savivaldybėms ir kitoms sprendimus priimančioms institucijoms, atsakingoms už su romais susijusios politikos kūrimą, kartu su kitomis priemonėmis, skirtomis plačiajai visuomenei ir (arba) patiems romams. Tokių priemonių pavyzdys galėtų būti valdžios institucijų informuotumo didinimas ir kompetencijos ugdymo mokymai.

LITERATŪROS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Ankstesnės 2014 m. Lietuvos nacionalinės romų integracijos strategijos įvertinimas. Pasiikiama adresu: https://ec.europa.eu/info/files/assessment-lithuania-national-strategy-2014_en

Lietuvos nacionalinė romų integracijos strategija 2012 -2014 m. (Veiksmų planas). Pasiikiama adresu: https://ec.europa.eu/info/files/lithuania-national-strategy-2012-2014_en

Lietuvos nacionalinė romų integracijos strategija, pasikiama adresu: https://ec.europa.eu/info/files/lithuania-national-strategy-2015-2020_en

Penktoji ataskaita apie padėtį Lietuvoje. Europos Komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (EKRN). Pasiikiama adresu: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Lithuania/Lithuania_CBC_en.asp

Romų tautybės asmenų padėties Lietuvoje įvertinimas, lyginant su dauguma šalies gyventojų (tik lietuvių kalba). Pasiikiama adresu: <http://www.lygybe.lt/lt/tyrimailygybessrityje>

Romų tautybės asmenų padėtis, lyginant su kitais šalies gyventojais. 2015 m. VŠĮ "Diversity Development Group"

